

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИВАТНА УСТАНОВА
«ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ
ІНСТИТУТ «БЕЙТ-ХАНА»

Кафедра гуманітарної та соціально-економічної
підготовки

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ТА НЕДИСКРИМІНАЦІЯ

РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни

підготовки

бакалаврів

(назва рівня вищої освіти)

галузі знань

05 Соціальні та поведінкові науки

(шифр і назва галузі знань)

спеціальності

053 Психологія

(код і найменування спеціальності)

2022 рік

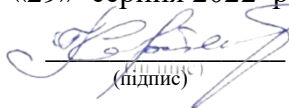
Робоча програма навчальної дисципліни «Толерантність та недискримінація» спеціальності 013 Початкова освіта освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів для здобувачів вищої освіти 3 курсу.

Розробник: Стояцька Ганна Михайлівна, доцент, кандидат філософських наук

Робоча програма розглянута та затверджена на засіданні кафедри гуманітарної та соціально-економічної підготовки

Протокол від «29» серпня 2022 року № 01

Зав. кафедри

(підпис)

к. істор. н. Коротенко Д. В.
(прізвище та ініціали)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми «30» серпня 2022 року

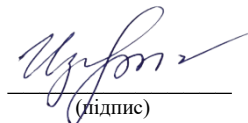
Гарант освітньої програми

(підпис)

к. псих. н.М. М. Ярошко
(прізвище та ініціали)

Робоча програма перевірена навчально-методичним відділом «31» серпня 2022 року

Завідувач навчально-методичного відділу

(підпис)

І. В. Зеркаль
(прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисциплін за формами навчання	
	Денна	Заочна
Статус дисципліни (обов'язкова чи вибіркова)	вибіркова	вибіркова
Мова викладання	українська	українська
Передумови вивчення навчальної дисципліни (які дисципліни мають передувати вивченню)	вихідна	вихідна
Курс	3	3
Семестр	5	5
Загальний обсяг годин / кредитів	120/4	120/4
Кількість змістовних модулів	1	1
Годин на аудиторне вивчення	45	12
Годин на самостійне вивчення	75	108
Форма підсумкового контролю	залік	залік

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Толерантність та недискримінація» є формування та систематизація основних навичок ідентифікації та запобігання в професійній діяльності принципів недискримінації у роботі з різними категоріями та групами громадян, в тому числі під час виховного процесу з дітьми та батьками. Невід'ємною частиною професійної діяльності та культури мислення педагога є формування культури поваги до різноманіття та дотримання принципу недискримінації, підвищення компетентності для реагування на випадки порушення права особи на ґрунті ненависті.

3. Компетентності та заплановані результати навчання

Результати вивчення навчальної дисципліни «Толерантність та недискримінація»
Компетентності здобувача за результатами опанування дисципліни:

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК4. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК5. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК8. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК9. Здатність працювати в команді.

ЗК10. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

СК10. Здатність дотримуватися норм професійної етики.

СК11. Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

СК12. Здатність до реалізації психологічної діяльності в етнічному середовищі.

Програмні результати навчання:

ПР10. Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника.

ПР13. Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.

ПР14. Ефективно виконувати різні ролі у команді у процесі вирішення фахових завдань, у тому числі демонструвати лідерські якості.

ПР16. Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога.

ПР17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.

ПР 19. Здійснювати психологічну діяльність, зокрема під час вирішення конфліктів, психологічному консультуванні та психотерапевтичній роботі із представниками певного етносу.

Згідно з вимогами освітньої програми здобувач повинен **знати:**

- 1) основні положення міжнародних антидискримінаційних законодавчих актів та основні документи, що регулюють протидію дискримінації в Україні;
- 2) сфери суспільних відносин, на які поширюється антидискримінаційне законодавство України;
- 3) основні прояви таких явищ як стереотипи та упередження, ознаки, за якими їх можна розрізнити;
- 4) основні форми дискримінації та дискримінаційні ознаки;
- 5) підстави і причини формування упереджень та стереотипів, що виникають всередині різноманітних соціальних груп населення;
- 6) сфери забезпечення прав і свобод громадян, де можуть застосовуватись розумне пристосування та позитивні дії;

вміти:

- 1) здійснювати професійну діяльність на засадах недопущення дискримінації;
- 2) своєчасно виявляти факти дискримінації та забезпечувати ефективний захист осіб, які постраждали від дискримінації;
- 3) ідентифікувати відносини в колективі як позитивні, негативні або нейтральні щодо ознак дискримінації;
- 4) здійснювати заходи, спрямованих на збереження ідентичності окремих груп осіб;
- 5) пропагувати серед населення України повагу до осіб незалежно від їх певних ознак, здійснювати просвітницьку діяльність у цій сфері.

4. Зміст програми навчальної дисципліни

Тема 1. Толерантність як фундаментальна підстава соціального буття.

Толерантність – визначення та сутність. Поняття толерантності, її критерії та типологізація. Морально-етична складова толерантності. Толерантність як фундаментальна навичка особистості. Елементи толерантності як складові soft-skills. Толерантність у сучасному цивілізаційному дискурсі. Історичний розвиток ідей про толерантність. Становлення ідеї толерантності. Філософські, педагогічні, психологічні світоглядні джерела про ідею терпимості та людського співжиття. Етика відповідальності та соціальне життя.

Тема 2. Толерантність як суспільна норма.

Правові засоби утвердження толерантності в українському суспільстві. Зарубіжний та вітчизняний досвід нормативно-правового забезпечення толерантності. Концепція толерантності як основа подальшого розвитку українського права. Основні грані толерантності. Феномен толерантності у правовій сфері. Толерантність як правова цінність. Толерантність у системі принципів права. Толерантність як компонент правової

культури. Особливості формування толерантності в українському суспільстві. Асиміляція та інтеграція: соціальні виклики.

Тема 3. Міжнародні та національні стандарти у сфері запобігання та протидії дискримінації.

Практика міжнародних організацій та судових установ у справах про дискримінацію різних соціальних груп. Запобігання та протидія дискримінації в Україні. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Інклюзивне суспільство. Конвенція про права осіб з інвалідністю. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Конвенція ООН про права дитини. Міжнародна конвенція про ліквідацію усіх форм расової дискримінації. Конвенція про захист прав осіб з обмеженими можливостями. Проблеми кваліфікації злочинів, що вчиняються з мотивів нетерпимості. Характеристика складу злочину, відповідальність за вчинення якого передбачена статтею 161 КК України.

Тема 4. Психологічні основи толерантності та інтолерантності.

Психологічні чинники толерантності та інтолерантності. Повага до розмаїття та рівність людей як ключові цінності освітнього середовища. Принципи освітньої діяльності у мультикультурному та мультинаціональному суспільстві. Стереотипи та упередження. Пропаганда та мікротаргетування як суспільні чинники дискримінації. Стратегія непрямих дій. Навички діалогу в ситуації нетолерантності (win-win, медіація). Психологічний профіль осіб, які вчиняють злочини з мотивів нетерпимості.

Тема 5. Дискримінація: сутність, складові, форми і прояви.

Дискримінація та її складові. Форми і прояви дискримінації. Види дискримінації. Ксенофобія: природа, прояви (расизм, антисемітизм, ісламофобія та гомофобія). Гендерна дискримінація. Вікова дискримінація (ейджизм). Дискримінація за місцем проживання або походження. Релігійна дискримінація. Дискримінація людей з інвалідністю (ейблізм). Дискримінація за станом здоров'я. COVID- та вакцино-дискримінація. Дискримінація за ознаками минулого. Дискримінація раніше засуджених. Трудова дискримінація. Дискримінація в соціальних мережах. Десоціалізація особистості як наслідок дискримінації. Злочини на ґрунті ненависті. Мова ненависті.

Тема 6. Особливості прояву дискримінації в освітньому середовищі.

Особливості роботи з особами з інвалідністю, внутрішньо переміщеними особами, іншими вразливими категоріями в освітньому середовищі. Психологічні витоки булінгу. Трикутник Карпмана: розподіл ролей у ситуації боулінгу. Профілактика упереджень та стереотипів у освітньому середовищі. Практична робота: вирішення ситуативних завдань, спрямованих на виявлення: ознак дискримінації різних категорій соціальних груп та визначення способів протидії дискримінації, ознак дискримінації за різними ознаками, упереджень та стереотипів у освітньому середовищі; встановлення ознак щодо дискримінації осіб з особливими потребами.

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин										Форма контролю		
	денна форма					Заочна форма							
	усьог о	у тому числі					усьог о	у тому числі					
		л	п	ла б	с	с.р.		л	п	ла б		с	с.р.

1												14
Тема 1. Толерантність як фундаментальна підстава соціального буття.	19	2		2	15	22	2			2	20	У, Т
Тема 2. Толерантність як суспільна норма.	20	3		2	15	22					20	У, ПК, Т
Тема 3. Міжнародні та національні стандарти у сфері запобігання та протидії дискримінації.	21	4		2	15	24					24	У, ПК, Т
Тема 4. Психологічні основи толерантності та інтолерантності.	28	6	3	4	15	24		1		2	24	К, Т
Тема 5. Дискримінація: сутність, складові, форми і прояви.	25	6		4	15	24	2				20	КР, Т
Тема 6. Особливості прояву дискримінації в освітньому середовищі.	7	4	3			4	2	1				Т
Всього	120	25	6	0	14	75	120	6	2	0	4	108

Форми контролю: усне опитування – У

контрольні роботи – КР

перевірка конспектів – ПК

тестування – Т

колоквіум – К

інші - _____

6. Темі лекцій

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах		Максим. кіль-ть балів
		Денна форма	Заочна форма	
1	Толерантність як фундаментальна підстава соціального буття.	2	2	1
2	Толерантність як суспільна норма.	3		1
3	Міжнародні та національні стандарти у сфері запобігання та протидії дискримінації.	4		2
4	Психологічні основи толерантності та інтолерантності.	6		2

5	Дискримінація: сутність, складові, форми і прояви.	6	2	2
6	Особливості прояву дискримінації в освітньому середовищі.	4	2	2
Усього годин		25	6	10

7. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах		Максим. кіл-ть балів
		Денна форма	Заочна форма	
1	Толерантність як фундаментальна підстава соціального буття.	2		4
2	Толерантність як суспільна норма.	2	2	4
3	Міжнародні та національні стандарти у сфері запобігання та протидії дискримінації.	2		4
4	Психологічні основи толерантності та інтолерантності.	4		4
5	Дискримінація: сутність, складові, форми і прояви.	4	2	4
Усього годин		14	4	20

8. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах		Максим. кіл-ть балів
		Денна форма	Заочна форма	
1	Психологічні основи толерантності та інтолерантності	3	1	5
2	Особливості прояву дискримінації в освітньому середовищі.	3	1	5
Усього годин		6	2	10

9. Теми лабораторних занять (не передбачено)

10. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Обсяг у годинах		Максим. кіл-ть балів
		Денна форма	Заочна форма	
1	Тема 1. Толерантність як фундаментальна підстава соціального буття.	15	20	3
2	Тема 2. Толерантність як суспільна норма.	15	20	3
3	Тема 3. Міжнародні та національні стандарти у сфері запобігання та протидії дискримінації.	15	24	3
4	Тема 4. Психологічні основи толерантності та інтолерантності.	15	24	3
5	Тема 5. Дискримінація: сутність, складові, форми і прояви.	15	20	3
Усього годин		75	108	15

11. Індивідуальні навчально-дослідні та науково-дослідні завдання

Завдання для самостійної роботи:**Самостійно опрацюйте наступні питання.**

1. У чому проявляється принцип толерантності та поваги в діяльності поліцейського?
2. Що таке дискримінація? Які її складові?
3. Форми дискримінаційних проявів у багатонаціональному суспільстві.
4. Причини виникнення різних форм дискримінації.
5. Які наслідки в суспільстві можуть мати різні прояви дискримінації?
6. Що таке стереотипи й упередження? У чому їх різниця?
7. Які стереотипи зустрічаються в роботі поліцейських?
8. Як впливають дискримінаційні прояви на життя та діяльність громад і соціальних груп у суспільстві?
9. Які прояви дискримінації найбільш розповсюджені в Україні?
10. Якими національними та міжнародними НПА регулюються питання запобігання та протидії дискримінації?
11. За якими ознаками заборонена дискримінація?
12. У чому проявляється дискримінація за ознакою статі?
13. Якими НПА регулюється захист прав і свобод людей з особливими потребами?
14. Що таке інклюзивне суспільство?
15. Стаття 14 Конвенції та протокол № 12 до Конвенції: спільне та відмінне.

12. Методи навчання:**Загальні:**

1. **Словесні** методи навчання: евристична бесіда; лекція; дискусія.
2. **Наочні** методи навчання: демонстрування, самостійне спостереження.
3. **Практичні** методи навчання: вправи, практичні й дослідні роботи.
4. **Активні** методи навчання: дискусія, метод кейсів.
5. **Методи інформаційно-телекомунікаційних технологій:** вирішення тестових завдань із застосуванням спеціальних тестових програм.

Методи навчання відповідно до програмних результатів:

ПР 10. навчальна дискусія, презентація, робота в малих групах, індивідуальні роботи

ПР 13. презентація, робота в малих групах, індивідуальні роботи, демонстрація

ПР 14. навчальна дискусія, презентація, робота в малих групах, індивідуальні роботи, демонстрація

ПР 16. навчальна дискусія, презентація, робота в малих групах, індивідуальні роботи, демонстрація

ПР 17. презентація, робота в малих групах, індивідуальні роботи, демонстрація

ПР 19. навчальна дискусія, презентація, робота в малих групах, індивідуальні роботи, демонстрація

13. Методи контролю

- оцінка вирішення типових завдань;
- тести по окремих розділах дисципліни і дисципліні в цілому;
- виконання практичних завдань;
- усне опитування під час занять;
- дистанційний контроль;
- підсумковий тест/екзамен.

14. Критерії та порядок оцінювання результатів навчання

Поточне оцінювання та самостійна робота						Індивідуальне наглядове	Підсумковий тест (екзамен)	Сума балів
T 1	T 2	T 3	T 4	T 5	T 6			
Поточний контроль						10	40	100
5	5	5	10	5	5			
Контроль самостійної роботи						10	40	100
3	3	3	3	3				

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90–100	A	відмінно	зараховано
83–89	B	добре	
75–82	C		
68–74	D	задовільно	
60–67	E		
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЗНАНЬ І ВМІНЬ:

За національною шкалою	За 100-бальною шкалою	За шкалою ECTS
Відмінно	90–100	A

ставиться, якщо студент:

- ґрунтовно і повно відтворює вивчений матеріал;
- виявляє повне розуміння матеріалу, обґрунтовує свої думки, застосовує знання на практиці, наводить необхідні приклади не тільки за підручником, а й самостійно складені;
- викладає матеріал послідовно і правильно з точки зору норм літературної мови.
- вміє застосовувати його для вирішення конкретних професійних завдань.

Оцінка «відмінно» виставляється студентам, які засвоїли взаємозв'язок основних понять дисципліни і професії, яку вони набувають, виявили творчі здібності і використовують їх при вивченні навчально-програмного матеріалу. Відмінному рівню відповідає правильна й вичерпна відповідь на поставлене питання, в якій студент показав усебічне системне знання програмного матеріалу; засвоєння основної та додаткової літератури; чітке володіння понятійним апаратом, методами, методиками та інструментами, вивчення яких передбачено програмами дисциплін; уміння аргументувати своє ставлення до відповідних категорій, залежностей та явищ.

За національною шкалою	За 100-бальною шкалою	За шкалою ECTS
Добре	83–89	B
	75–82	C

ставиться, якщо студент дає відповідь, що задовольняє тим же вимогам, що й оцінка «5», але допускає деякі помилки, які сам виправляє після зауваження викладача, та поодинокі недоліки в послідовності викладу матеріалу і мовленнєвому оформленні.

Оцінка «дуже добре» (83–89 балів, B) – вище середнього рівня з кількома помилками – виставляється студентам, які повністю опанували навчально-програмний матеріал, успішно виконали завдання, передбачені програмою, засвоїли основну літературу, яка рекомендована програмою. Оцінка «добре» виставляється студентам, які показують систематичний характер знань з дисципліни і вміють самостійно поповнювати свої знання протягом всього навчання;

Оцінка «добре» (75–82 бали, C) – виставляється студентам, які опанували навчально-програмний матеріал, успішно виконали завдання, передбачені програмою, засвоїли основну літературу, яка рекомендована програмою; таким чином, робота студентами виконана, але з певною кількістю помилок.

За національною шкалою	За 100-бальною шкалою	За шкалою ECTS
Задовільно	68–74	D
	60–67	E

ставиться, якщо студент виявляє знання і розуміння основних положень даної теми, але:

- відтворює матеріал не досить повно і допускає помилки у формулюванні правил;
- не вміє глибоко і переконливо обґрунтовувати свої думки і відчуває труднощі під час добору прикладів;
- відтворює матеріал непослідовно і допускає помилки в мовленнєвому оформленні.

Оцінка «задовільно» (68–74 бали, D) – виставляється студентам, які знають основний навчально-програмний матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, виконують завдання непогано, але зі значною кількістю помилок, ознайомлені з основною літературою, яка рекомендована програмою. Задовільному рівню відповідає у цілому правильна відповідь на поставлене запитання (завдання), якщо студент показав достатній рівень знань з основного програмного матеріалу, але не спромігся переконливо аргументувати свою відповідь, помилився у використанні понятійного апарата, показав недостатні знання літературних джерел. Оцінка «задовільно» виставляється студентам, які допустили на екзамені помилки при виконанні екзаменаційних завдань, але під керівництвом викладача вони знаходять шляхи їх подолання.

Оцінка «достатньо» (60–67 балів, E) – виставляється студентам, які знають основний навчально-програмний матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії.

За національною шкалою	За 100-бальною шкалою	За шкалою ECTS
Незадовільно з можливістю повторного складання	35–59	FX
Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням	0–34	F

ставиться, якщо студент виявляє незнання більшої частини вивченого матеріалу відповідно розділу, допускає у формулюванні правил помилки, що спотворюють їх зміст, непослідовно і невпевнено викладає матеріал.

15. Форми поточного та підсумкового контролю успішності навчання.

Форми поточного контролю: усне опитування, письмове опитування, тестування.

Форма підсумкового контролю: залік.

Перелік питань підсумкового контролю

1. Толерантність як соціальна цінність.
2. Толерантність у системі принципів права.
3. Толерантність як компонент правової культури.
4. Особливості формування толерантності в Україні.
5. Актуальність питання запобігання та протидії дискримінації у діяльності педагога.
6. Знання, уміння, навички педагога щодо протидії дискримінації.
7. Поняття дискримінації. Практичні аспекти.
8. Ідентифікації дискримінації.
9. Форми дискримінації.
10. «Захищена» та «незахищені ознаки» особи.
11. Об'єктивне і розумне обґрунтування нетолерантності.
12. Ключові моменти антидискримінаційного законодавства України.
13. Міжнародні нормативно-правові акти та документи щодо протидії дискримінації.
14. Медіація конфліктів, пов'язаних з дискримінацією.
15. Дискримінація за ознакою статі (гендеру).
16. Дискримінація за ознакою інвалідності.
17. Спори, пов'язані з дискримінацією у шкільному середовищі.
18. Дискримінація у сімейних відносинах.
19. Спори, пов'язані з реалізацією права на мирні зібрання.
20. Дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності.
21. Спори, пов'язані з реалізацією виборчих прав.
22. Дискримінація та дивіантна поведінка особистості.

16. Методичне забезпечення

- 1) робоча навчальна програма дисципліни;
- 2) екзаменаційні матеріали;
- 3) конспекти лекцій;
- 4) інформаційно-методичне забезпечення практичних та семінарських занять;
- 5) інформаційно-методичне забезпечення самостійної роботи здобувачів.

17. Рекомендована література

Основні нормативні акти:

1. Конституція України. К., 1996.
2. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». К., 2012.
3. Закон України «Про Національну поліцію». К., 2015.
4. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р., з поправками, внесеними відповідно до положень Протокол № 16 від 02.10.2013
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 19 жовтня 1973 р.
7. Міжнародний пакт про соціальні, економічні і культурні права від 19 жовтня 1973 р.
8. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки від 13 листопада 1984 року

9. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 06 жовтня 1999 р.
10. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року
11. Міжнародна конвенція про ліквідацію усіх форм расової дискримінації від 04 лютого 1994 р.
12. Конвенція про захист прав осіб з обмеженими можливостями від 13 грудня 2006 року
13. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р
14. План заходів щодо забезпечення реалізації Національної стратегії з прав людини на період до 2020 року
15. Кримінальний кодекс України. К., 2001.
16. Кодекс України про адміністративні правопорушення. К., 1984.
17. Цивільний кодекс України. К., 2003.

Підручники, навчальні посібники, інші дидактичні та методичні матеріали:

1. Вострих О. Ю. Права жінок та людей з інвалідністю гендерний вимір подвійної дискримінації [Текст] : навч. посіб. / О. Ю. Вострих, Н. В. Дульнева, С. Г. Марінцова ; за заг. ред. Н. В. Дульневої та О. Ю. Вострих. Миколаїв : Смелянова Т. В. [вид.], 2015, 127 с.
2. Вострих О. Ю. Права людини і обов'язки держави. Соціальні права та проблеми подолання дискримінації [Текст] : навч. посіб. / О. Ю. Вострих, Н. В. Дульнева, С. Г. Марінцова ; за заг. ред. Н. В. Дульневої та О. Ю. Вострих. Вид. 2-ге, допов. Миколаїв : Смелянова Т. В. [вид.], 2013, 193 с.
3. Фулей Т. І. Гендерна рівність крізь призму заборони дискримінації у світлі практики Європейського суду з прав людини [Текст] : зб. навч. матеріалів курсу (у формі тренінгу) / [Т. І. Фулей] ; Орг. з безпеки та співробітництва в Європі, Координатор проектів в Україні [та ін.]. Київ : ВАІТЕ, 2018, 134 с.
4. Посібник з європейського антидискримінаційного права. ТОВ «К.І.С.», 2013. 196 с. [Електронний ресурс] // МОМ. Режим доступу: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_case_law_handbook_uk.pdf
5. Запобігання та протидія дискримінації: кращі практики та поради. Проект «Без Кордонів»/ГО Центр «Соціальна Дія»К.: Гамазин, 2014. 72 с.
6. Пономарьов С.Ю., Федорович І.Ю. Запобігання та протидія дискримінації в Україні: Посібник для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування. К.: Міжнародна організація з міграції, Представництво в Україні, 2014. 74 с. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_booklette-06_1kolonka_screen.pdf
7. Федорович І. Розумне пристосування. Від теорії до практики. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13736.pdf>
8. Буров С., Величко Н., Єлігулашвілі М., Жигалдо В., Ковшун Л., Левченко О. Права людини і місцева демократія: навчальний посібник / Упорядники – 2017. 92 с.

Монографії та інші наукові видання:

1. Основи теорії гендеру: юридичні, політологічні, філософські, педагогічні, лінгвістичні та культурологічні засади: монографія / кол. авт.; ред. Л.Р.Наливайко, І.О.Грицай. К.: «Хай-Тек Прес», 2018. 348 с.
2. Практика розслідування в Україні злочинів, вчинених з мотивів нетерпимості. Звіт за результатами дослідження. Мартиновський Р. (заг. ред.). Конгрес національних громад України, Правозахисний ромський центр, Правозахисний ЛГБТ-центр «Наш

- світ», Truth Hounds, ZMINA, Експертний центр з прав людини, Регіональний центр з прав людини. К.: 2021.
3. ОБСЄ / Що таке злочини ненависті (англ.) / OSCE / «What is hate crime» // <https://hatecrime.osce.org/what-hate-crime>
  4. Журавльова Г.С. Принцип рівності та заборони дискримінації у конституційному праві [Текст] : монографія / Г. С. Журавльова ; Ужгород. нац. ун-т. Запоріжжя : Статус, 2017, 322 с.
  5. Галицький І.В. Толерантність у правовому житті сучасної України : монографія. Одеса : Фенікс, 2012. 144 с.
  6. Судове вирішення справ у спорах, пов'язаних із гендерною дискримінацією [Текст] : зб. кращих практик / USAID від америк. народу, Харків. обл. фундація "Громад. альтернатива", Проект "Справедливе правосуддя" ; [упоряд. Олена Уварова, Марія Ясеновська]. Харків : Бровін О. В. [вид.], 2016, 192 с.
  7. Ландшафти дискримінації в Україні [Текст] / ГО Інформ. центр "Майдан Моніторинг" ; [над кн. працювали: П. Алпатова та ін.]. Харків : Права людини, 2016, 255 с.
  8. Захист від гендерної дискримінації в судових рішеннях українських судів [Текст] : звіт за результатами моніторингу / USAID від америк. народу, Проект "Справедливе правосуддя", Харків. обл. фундація "Громадська альтернатива" ; [підгот.: О. Уварова, М. Ясеновська]. Харків : Бровін О. В. , 2016, 181 с.
  9. Запобігання дискримінації в Україні в контексті європейської інтеграції [Текст] : монографія / [Кресіна І. О. та ін.] ; Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015, 383 с.
  10. Дрьоміна-Волок Н.В. Концепція расової дискримінації у міжнародному антидискримінаційному праві [Текст] : монографія / Одеса : Юридична література, 2015, 539 с.
  11. Дрьоміна-Волок Н.В. Імперативізація міжнародного права і становлення концепції расової дискримінації як *jus cogens delict* [Текст] : монографія / Одеса : Юридична література, 2014, 390 с.
  12. Повсякденні практики інституційної дискримінації: український вимір [Текст] / [Тарас Доронюк та ін.] ; Центр дослідж. сусп-ва. Київ : Центр дослідж. сусп-ва, 2013, 67 с.
  13. Севостьянова Н. І. Звернення до Європейського суду з прав людини як реалізація права на правосуддя: монографія / Н. І. Севостьянова ; НУ «ОЮА». Одеса: Фенікс, 2012. 216 с.
  14. Занфірова Т. А., Прилипко С. М., Ярошенко О. М., Твердовський І. М., Погребняк С. П. Заборона дискримінації основна засада правового регулювання відносин у сфері праці : монографія / ; за наук. ред. проф. О. М. Ярошенка. Х. : Юрайт, 2013. 360 с.
  15. Пономарьов С.Ю. Прогалини у сфері запобігання, документування, розслідування та притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні злочинів на ґрунті нетерпимості. К.: Міжнародна організація з міграції, Представництво в Україні. 2015. 36 с. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/hatecrimes_non-paper_web.pdf
  16. Грицай І. О. Інтеграція принципу гендерної рівності у Збройних Силах України як стратегія розвитку оборонного сектора / І. О. Грицай // Право і суспільство. 2018. № 4. Ч.1. С. 27-31
  17. Грицай І.О. Теоретико-правові проблеми реалізації норми Закону України «Про місцеві вибори» щодо гендерної квоти / І.О. Грицай // *Evropsky routicky a pravni diskurz*. 2018. Т. 5. Вип. 2. С. 88-94
  18. Грицай І.О. Принцип гендерної рівності: вітчизняний досвід і міжнародні стандарти / І.О. Грицай // *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2018. № 3. Т. 2. С. 13-16

19. Грицай І.О. Загальнотеоретична характеристика гендерної політики в Україні: напрями підвищення ефективності / І.О. Грицай // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 51. Т.1. С. 13-17
20. Грицай І.О. Гендерні аспекти забезпечення основних прав і свобод людини й громадянина в Україні: теоретико-правовий аспект / І.О.Грицай // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 1 (90). С. 47-54
21. Грицай І.О. Забезпечення принципу гендерної рівності у парламенті: необхідність сутнісних перетворень / І.О. Грицай // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2018. № 3. Т.1. С. 7-11
22. Панкевич О. Заборона дискримінації: деякі загальнотеоретичні й філософсько-правові аспекти інтерпретації (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини) / // Вісник Національної академії правових наук України. 2014. № 3 (78). С. 20–31.
23. Пушкар П. В. Посилення спроможності судової влади у виконанні рішень Європейського суду з прав людини: досвід держав-членів Ради Європи // Вісник Верховного Суду України. –2017. № 6 (202). С. 41- 45
24. Рабінович П.М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація // Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 1. С. 19-29.